

БЕЛЕЖКИ

- „The Daily News“* („Ежедневни новини“) — английски либерален вестник, орган на промишлената буржоазия; излизал под това заглавие в Лондон от 1846 до 1930 г. — 15.
- ² Виж настоящото издание, том 24, стр. 444—447. — 22.
- ³ Виж настоящото издание, том 23, стр. 422. — 29.
- ⁴ *Консигнация* (consignatio, буквално — подпис, писмено потвърждение) — разновидност на комисионната продажба на стоки в чужбина, при която експортърът (консигнантът) изпраща стоката в склада на чуждата фирма (консигнатора), за да бъде продадена при определени условия. — 34.
- ⁵ *„The Economist“* („Икономист“) — английско седмично списание по въпросите на икономиката и политиката, излиза в Лондон от 1843 г.; орган на едрата промишлена буржоазия. — 40.
- ⁶ *Ломбард стрийт* — улица в Сити (финансовия център на Лондон), на която се намират редица големи банки; синоним на Лондонския паричен пазар. — 40.
- ⁷ *Минсинг-лейн* — улица в Лондон, център на търговията на едро с колониални стоки. — 40.
- ⁸ Виж настоящото издание, том 23, стр. 131—132, 150—151. — 65.
- ⁹ Виж настоящото издание, том 23, стр. 151—152. — 66.
- ¹⁰ *Акът за банковата рестрикция* (Bank Restriction Act) — приет в 1797 г. от английското правителство специален закон, който установявал принудителен курс на банкнотите и отменявал размянето на банкнотите срещу злато. В 1819 г. бил приет закон, който възстановявал размяната на банкнотите срещу злато. Фактически размяната била възстановена напълно в 1821 г. — 73.
- ¹¹ Виж настоящото издание, том 24, стр. 433—444. — 74.

- 12 Маркс има предвид съдебното дирене по делото на Дейвидсон и др., обвинени в големи мошеничества с полици. Това дело е изложено в книгата: Laing, S. A. „New series of the great city frauds of Cole, Davidson, & Gordon, corrected and enlarged“ Fifth edition. London [1869].
Асизи — периодични сесии на съдиите от Върховния съд на Англия по наказателни и граждански дела извън седалището на съда. — 78.
- 13 *Бирмингамска школа*, или *little shiling men* (привърженици на малкия шилинг) — възникнала през първата половина на XIX век отделна школа в икономическата наука. Нейните привърженици пропагандирали теорията за идеална парична единица и съобразно с това гледали на парите само като на „сметни наименования“. Представителите на бирмингамската школа, братята Томас и Матиас Атууд, Спунър и други, предлагали проект за намаляване златното съдържание на паричната единица в Англия, известен по името „проект за малкия шилинг“. Оттук и наименованието на самата школа. Същевременно „привържениците на малкия шилинг“ се обявявали против мероприятията на правителството за намаляване на намиращата се в обръщение парична маса. Според тях осъществяването на принципите на школата можело, предизвиквайки изкуствено увеличение на цените, да оживи промишлеността и да осигури общо процъфтяване на страната. В действителност обаче предлаганата девалвация на валутата можела само да създаде условия за погасяване на държавния и частните дългове с обезценените пари, т. е. обещавала известни изгоди на държавиото съкровище и на едрите промишленици, които били главните получатели на всевъзможните кредити. За тази школа Маркс говори в своето произведение „Към критиката на политическата икономия“ (виж настоящото издание, том 13, стр. 68—69). — 82.
- 14 *Източноминдийска компания* — английска търговска компания, която съществувала от 1600 до 1858 г. и била оръдие на грабителската колониална политика на Англия в Индия, Китай и други азиатски страни. От средата на XVIII век Компанията, която притежавала армия и флот, се превърнала в голяма военна сила; под нейния флаг английските колонизатори завоювали Индия. Дълго време Компанията имала монопол върху търговията с Индия и най-важните функции в управлението на тази страна. Националноосвободителното въстание през 1857—1859 г. в Индия принудило англичаните да изменят формата на своето колониално господство: Компанията била ликвидирана, а Индия била обявена за владение на британската корона. — 82.
- 15 Цитат от сатиричното стихотворение на Хайне „Диспут“ (цикъла „Романсеро“), в което е изобразен средновековен диспут между католически монах капуцин и учен еврейски равин, който през време на диспута се позовава на юдейската религиозна книга „Таусфес-Ионтеф“. В отговор на това капуцинът праша „Таусфес-Ионтеф“ по дяволите. Тогава възмутеният равин бясно се провиква: „Таусфес-Ионтеф“ няма сила? Какво има сила? Помощ!“ — 82.
- 16 Става дума за започналото в 1851 г. антифеодално и националноосвободително движение в Китай. Известно под името тайпинско въстание, това движение послужило като начало на дългогодишната и упорита борба на китайския народ против феодалния строй и чуждите завоеватели. Тайпинското въстание било смазано от въоръжените сили на Англия, САЩ и Франция с подкрепата на войските на китайските феодали през 1864 г. — 94.
- 17 Виж бележка 13. — 102.
- 18 Виж настоящото издание, том 13, стр. 68. — 102.

- ¹⁹ Виж настоящото издание, том 24, стр. 248—249. — 101.
- ²⁰ Виж настоящото издание, том 23, стр. 149—150. — 115.
- ²¹ Маркс перифразира тук един израз от библията. Виж Библия, Евангелие от Марка, гл. 16, стих 16. — 135.
- ²² Виж настоящото издание, том 23, стр. 141—146. — 136.
- ²³ Съгласно възгледите на древногръцкия философ Епикур, който бил общо взето материалист и атеист, има безбройно множество светове. Тези светове възникват и съществуват по свои собствени естествени закони. Богове наистина съществуват, но се намират извън световете, в пространствата между тях, и не оказват никакво влияние нито върху развитието на вселената, нито върху живота на човека. — 141.
- ²⁴ *Monts-de-piété* (заложни къщи) били създадени през XIV, XV и XVI век в Италия и Франция за борба против дребните лихвари. По замисъла на техните инициатори заложните къщи трябвало да се занимават с един вид благотворителност, отпущайки на бедните малки заеми срещу залог на имущество. В действителност *Monts-de-piété* действували в полза на лихварите. — 144.
- ²⁵ Имат се предвид следните трудове: Н. Chamberlayne. „A proposal by Dr. Hugh Chamberlayne, in Essex Street, for a Bank of Secure Current Credit to be founded upon Land, in order to the Central Good of Landed Men, to the great Increase of the Value of Land, and the no less Benefit of Trade and Commerce“. [London] 1695; J. Briscoe. „A Discourse of the Late Funds of the Million-Act, Lottery-Act, and Bank of England. Shewing, that they are Injurious to the Nobility and Gentry, and Ruinous to the Trade of the Nation. Together with Proposals for the Supplying their Majesties with Money on easy Terms, Exempting the Nobility, Gentry &c from Taxes, Enlarging their Yearly Estates, and Enriching all the Subjects in the Kingdom, by a national Landbank“. London. The third edition. 1696. — 144.
- ²⁶ Виж настоящото издание, том 23, стр. 727—729.—144.
- ²⁷ Маркс допуска неточност. Томас Манли не е бил авторът на анонимния трактат „Interest of Money Mistaken“, излязъл в Лондон през 1668 г. — 146.
- ²⁸ Намек за английския икономист финансист Джон Ло, който, опитвайки се да осъществи на практика своята съвсем несъстоятелна идея, че държавата може чрез пускане в обръщение на негарантирани банкноти, да увеличава богатствата на страната, основа в 1716 г. във Франция частна банка, превърната в 1718 г. в държавна банка. Същевременно с неограничено издаване на кредитни билети банката на Ло изземала монетите от обръщение. В резултат нечувано се развили борсовият ажиотаж и спекулата, които завършили в 1720 г. с пълния фалит на държавната банка и на самата „система на Ло“. — 147.
- ²⁹ Маркс цитира памфлета „Bank Credit; or the Usefulness and Security of the Bank of Crédit examined, in a Dialogue between a Country Gentleman and a London Merchant“, приведан в книгата: J. Francis. „History of the Bank of England“, Third ed., vol. I, London, 1848, p. 39—40. — 147.
- ³⁰ Има се предвид „*Société générale du Crédit Mobilier*“ — голямо френско акционерно дружество, създадено през 1852 г. от братята Перейра. Главната цел на *Crédit Mobilier* била да посредничи в кредитирането и грондерството (участие в

- учредяването на промишлени и други предприятия). Дружеството участвувало в железопътното строителство във Франция, Австрия, Унгария, Швейцария, Испания и Русия. Главният източник на неговите доходи била спекулата на фондовата борса. Със средствата, получени от издаването на собствени акции, гарантирани само с намиращите се в него ценни книжа на други предприятия, *Crédit Mobilier* изкупувало акциите на различни компании, гарантирани със стойността на тяхното имущество. По този начин една и съща реална собственост изиквала на живот фиктивен капитал в двоен размер. *Crédit Mobilier* било тясно свързано с правителството на Наполеон III и се ползвало с неговото покровителство. В 1867 г. дружеството фалирало и в 1871 г. било ликвидирано. Появяването през 50-те години на XIX век на *Crédit Mobilier* като финансово предприятие от нов тип било предизвикано от специфичните особености на епохата на реакцията, която се характеризирала с нечуваното разрастване на борсовия ажиотаж и спекулата. По образец на френското *Crédit Mobilier* аналогични учреждения били създадени в редица други страни на Централна Европа. Истинската същност на *Crédit Mobilier* Маркс разкрива в редица свои статии (виж настоящото издание, том 12, стр. 21—37, 203—216, 296—299, и др.). — 148.
- ³¹ Прудон развива теорията за безплатния кредит в произведението си: „*Gratuité du Crédit. Discussion entre M. Fr. Bastiat et M. Proudhon*“. Paris, 1850. — 151.
- ³² Става дума за заем от 100 гулдена с условие да се плащат лихви в трите срока на лайпцигските панаири. В Лайпциг всяка година се устройвали три панаира: новгодишен, великденски (пролетен) и есенен. — 153.
- ³³ A. Smith. „*An Inquiry into the Nature and Cause of the Wealth of Nations*“. Vol. I, London, 1776, p. 182—202. Сравни също К. Маркс „Теории за принадлежната стойност“. Част II, стр. 381—383. — 157.
- ³⁴ J. W. Johnston. „*Notes on North America Agricultural, Economical, and Social*“. Vol. I, Edinburgh and London, 1851. — 159.
- ³⁵ J. Anderson. „*Calm Investigation of the Circumstances that have led to the Present Scarcity of Grain in Britain*“. London, 1801, p. 35—36, 38 (виж също К. Маркс „Теории за принадлежната стойност“. Част II, стр. 147—148); H. C. Carey. „*The Past, the Present, and the Future*“. Philadelphia, 1848, p. 129—131 (виж също К. Маркс. „Теории за принадлежната стойност“. Част II, стр. 639). — 161.
- ³⁶ „*Fruges consumere nati*“ („родени за потребление на плодовете“). Хораций, „Послания“, книга I, послание 2, 27. — 162.
- ³⁷ За теорията на рентата на Дж. Андерсън виж К. Маркс. „Теории за принадлежната стойност“. Част II, стр. 115—117, 122—126, 147—153. — 162.
- ³⁸ *Уест-Енд* — аристократичен район на Лондон, където се намират вилите на аристокрацията и едрата буржоазия. — 163.
- ³⁹ *Темпъл Бар* (Temple Bar) — исторически паметник на Лондон, който представлява каменна врата, намираща се между Стрнд стрийт и Флит стрийт. Тази врата съединява района на Сити и Уестминсър. — 163.
- ⁴⁰ *Левитан* — съгласно библейските предания огромно морско чудовище. — 163.
- ⁴¹ Става дума за речта на Тиер от 26 юли 1848 г. против предложенията на Прудон, внесени във финансовата комисия на Националното събрание на Франция. Речта е публикувана в „*Compte rendu des séances de l'Assemblée Nationale*“, Том II,

- Paris, 1849, p. 666—671. За тази реч на Тьер виж също статията на К. Маркс „За Прудон“ (виж настоящото издание, том 16, стр. 31). — 166.
- ⁴² Борбата между поземлените собственици и арендаторите завършила с приемането от камарата на общините в 1853 г. на „Закона за правата, произтичащи от арендата“, където има пункт, съгласно който след изтичането на срока на арендата арендаторът трябва да получи парична компенсация за направените от него подобрения. Подробно за това виж статията на К. Маркс „Индийският въпрос. — Ирландското арендно право“ (виж настоящото издание, том 9, стр. 162—168). — 168
- ⁴³ *Житните закони*, насочени към ограничаване или забраняване вноса на жито^о от чужбина, били въведени в Англия в интерес на едрите поземлени собственици. Приетият в 1815 г. житен закон забранявал вноса на жито дотогава, докато цената на житото в самата Англия оставала под 80 шил. квартера. В 1822 г. този закон бил малко видоизменен, а в 1828 г. била въведена пълзяща скала, съгласно която вносните мита на житото се повишавали с понижаването на неговата цена на вътрешния пазар и обратно — понижавали се с повишаването на тази цена. Промислената буржоазия, която се борела против житните закони под лозунга за свобода на търговията, постигнала тяхното отменяване в 1846 г. — 168.
- ⁴⁴ Става дума за войните, които Англия водила от 1793 до 1815 г. против Френската република и Наполеоновата империя. — 168.
- ⁴⁵ Има се предвид книгата: „The Three Prize Essays on Agriculture and the Corn Law“. Published by the National Anti-Corn-Law League. Manchester — London, 1842, в която са включени три очерци — на Дж. Хоуп, Р. Грег и А. Морзе, удостоени с премията на Лигата против житните закони. — 169.
- ⁴⁶ Става дума за Сините книги: „Report from the Select Committee on Pétitions relating to the Corn Laws of this Kingdom: together with the Minutes of Evidence, and an Appendix of Accounts“. Ordered by the House of Commons, to be printed, 26 July 1814; Reports respecting Grain, and the corn Laws: viz! First and Second Reports from the Lords Committees, appointed to enquire into the State of the Growth, Commerce, and Consumption of Grain, and all Laws relating thereto“. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 23 November 1814.
- Сини книги* (Blue Books) — общо название на публикациите на материали на английския парламент и дипломатически документи на министерството на външните работи. Сини книги, които получили това наименование поради синята си обложка, се издават в Англия от XVII век и са главният официален източник за изучаване икономическата и дипломатическата история на тази страна. — 169.
- ⁴⁷ Съгласно *законите за бедните*, които съществували в Англия от XVI век, във всяка енория се събирал специален данък в полза на бедните; ония жители на енорията, които не могли да осигурят своето съществуване и препитието на семейството си, получавали помощ чрез касата за подпомагане на бедните от фонд, който се образувал от постъпленията на споменатия данък. — 169.
- ⁴⁸ Виж настоящото издание, том 23, стр. 682—684. — 170.
- ⁴⁹ Имат се предвид следствените комисии при камарата на лордовете по въпроса за размера на работната заплата, които заседавали през 1814—1815 г. — 170.
- ⁵⁰ *Общество на изкуствата* (Society of Arts) — буржоазно-просветно и филантропично дружество, основано през 1754 г. в Лондон. Обществото многообещавашо обявявало за своя цел „поощряването на изкуствата, занаятите и търговията“ и на всички, които съдействуват за „осигуряване заетост на бедняците, за разши-

- ржавие на търговията, обогатяване на страната“ и т. н. То се опитвало да играе ролята на посредник между работниците и работодателите. Маркс нарича това общество „Общество на изкуствата и измамите“. — 171.
- ⁵¹ Става дума за конгреса на Националната асоциация за поощряване на социалните науки.
Национална асоциация за поощряване на социалните науки (National Association for the Promotion of Social Science) — буржоазно-просветно филантропично дружество, основано през 1857 г. В него влизали много членове на парламента. Дружеството си поставяло за цел да съдейства за развитието и практическото използване на социалните науки. — 171.
- ⁵² У Маркс има неточност. Тук се цитира произведението на Джон Локарт Мортън, докато по-горе се споменаваше Джон Чалмърс Мортън. — 171.
- ⁵³ Става дума за Института на Франция — висше научно учреждение, което се състои от няколко отделения, или академии; съществува от 1795 г. — 172.
- ⁵⁴ Обогатяването на почвата след някои култури, например бобовите, сега е безспорен факт и се обяснява с дейността на така наречените грудкови бактерии, които се развиват в корените на растенията и фиксират азота на въздуха. Особената роля на тези бактерии била разкрита от науката след Маркс. — 173.
- ⁵⁵ Виж настоящото издание, том 23, стр. 683—703. — 173.
- ⁵⁶ „*The Morning Star*“ („Сутринна звезда“) — английски ежедневник, орган на фритредерите, излизал в Лондон от 1856 до 1869 г. — 173.
- ⁵⁷ P. E. Dove. „*The Elements of Political Science*“. Edinburgh, 1854, p. 264, 273. — 174.
- ⁵⁸ P. E. Dove. „*The Elements of Political Science*“. Edinburgh, 1854, p. 279. — 180.
- ⁵⁹ Виж настоящото издание, том 13, стр. 27—28; том 23, стр. 101—102. — 59.
- ⁶⁰ Тук, както и в няколко случая и по-нататък Маркс употребява термина „Produktionskosten“ в смисъл на производствена цена. — 195.
- ⁶¹ Виж бележка 43. — 200.
- ⁶² F. W. Newman. „*Lectures on Political Economy*“. London, 1851, p. 158. — 200
- ⁶³ Виж H. Storch. „*Cours d'économie politique, ou Exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations*“. Tome II, St.-Petersbourg, 1815, p. 78—79) виж за това също К. Маркс. „Теории за принадлежната стойност“. Част II, стр. 97—98 и 308—309). — 201.
- ⁶⁴ Маркс има пред вид следните произведения: [E. West.] „*Essay on the Application of Capital to Land, with Observation shewing the Impolicy of any Great Restriction of the Importation of Corn*“. By a Fellow of University College of Oxford, London, 1815; Th. R. Malthus. „*Principles of Political Economy considered with a view to their practical Application*“. 2nd edition with considerable additions from the author's own manuscript and an original memoir. London, 1836; Th. R. Malthus. „*An Inquiry into the Nature and Progress of Rent, and the Principles by which it is regulated*“. London, 1815; D. Ricardo. „*On the Principles of Political Economy, and Taxation*“. Third edition, London, 1821, chapter II. — 202.

- ⁶⁵ Маркс има пред вид произведението : G. Opdyke. „A Treatise on Political Economy“. New York, 1851. — 211.
- ⁶⁶ Този тезис е формулиран в произведението на Малтус : „An Essay on the Principle of Population“. London, 1798. — 213.
- ⁶⁷ Виж J. Liebig. „Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie“. 7. Auflage, Braunschweig, 1862. — 285.
- ⁶⁸ D. Ricardo. „On the Principles of Political Economy, and Taxation“. Third edition, London, 1821, chapter II. — 297.
- ⁶⁹ Маркс има пред вид очевидно един от томове на издаденото в Париж през 1824—1837 г. многотомно издание : M. Dombasle. „Annales agricoles de Roville, ou Mélanges d'agriculture, d'économie rurale et de législation agricole“. — 300.
- ⁷⁰ R. Johnes. „An Essay on the Distribution of Wealth, and on the Sources of Taxation“. Part I: Rent. London, 1831, p. 227. Виж по това също К. Маркс. „Теории за принадлежната стойност“. Част III, стр. 399—413. — 300.
- ⁷¹ Виж G. Ramsay. „An Essay on the Distribution of Wealth“. Edinburgh, 1836 p. 278—279. — 308.
- ⁷² Виж [E. G. Wakefield.] „England and America. A Comparison of the Social and Political State of both Nations“. Vol. I, London, 1833, p. 214—215. — 310.
- ⁷³ H. Passy. „Rente du Sol“. In : „Dictionnaire de l'économie politique“. Tome II' Paris, 1854, p. 515. — 310.
- ⁷⁴ За законите за ограждането виж настоящото издание, том 23, стр. 729—732. — 311.
- ⁷⁵ *Потосу* — град в Южна Боливия, основан от испанските конквистадори през 1547 г. в местност, където през 1545 г. било открито богатото находище на сребърни руди. Експлоатацията на тези рудници била един от източниците за обогатяване на господстващите класи в Испания. — 314.
- ⁷⁶ Маркс има пред вид следните произведения : S. Laing. „National Distress ; its Causes and Remedies“. London, 1844 ; F. W. Newman. „Lectures on Political Economy“. London, 1851. — 314.
- ⁷⁷ Виж настоящото издание, том 24, стр. 247—249. — 315.
- ⁷⁸ Има се пред вид произведението : „Rodbertus. „Soziale Briefe an von Kirchmann. Dritter Brief : Widerlegung der Ricardo'schen Lehre von der Grundrente und Begründung einer neuen Rententheorie“. Berlin 1851. Подробен критичен анализ на теорията на рентата на Родбертус Маркс прави в „Теории за принадлежната стойност“. Част II, стр. 3—114, 153—165. — 319.
- ⁷⁹ Става дума за произведението на К. Маркс „Теории за принадлежната стойност“. — 319.
- ⁸⁰ Виж, G. W. F. Hegel. „Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse“. Erster Theil. Die Logik. Werke. Band VI. Berlin, 1840, S. 404. — 320.
- ⁸¹ Маркс има пред вид поместената без подпис в това списание рецензия за токущо излязлата тогава книга на Джонс „An Essay on the Distribution of Wealth“. Виж „Edinburgh Review“. Том LIV, август—декември 1831, стр. 94—95.

- „*The Edinburgh Review, or Critical Journal*“ („Единбургски преглед, или Критическо списание“) — английско буржоазно литературно-политическо списание, излизало от 1802 до 1929 г. През 20—30-те години на XIX век излизало веднъж на 3 месеца и било орган на партията на вигите.
- Сохо-скуер* — аристократичен квартал в лондонския район Сохо. — 322.
- ⁸² H. Passy. „Rentedu Sol“. In: „Dictionnaire de l'économie politique“. Tome II, Paris, 1854, p. 511. — 325.
- ⁸³ За поземлената рента като нормална форма на принадлежната стойност Пети се изказва в своето произведение „*A Treatise of Taxes & Contributions*“, London, 1667, p. 23—24. Маркс анализира подробно възгледите на Пети в „Теории за принадлежната стойност“ (виж настоящото издание, том 26, част I, стр. 163—165, 356—366).
- Подобни възгледи на Кантильон се съдържат в произведението: „*Essai sur la nature du commerce en général*“. In: „*Discours politiques*“. Tome III, Amsterdam, 1756. — 325.
- ⁸⁴ Виж К. Маркс. „Теории за принадлежната стойност (IV том на „Капиталът“)“ (настоящото издание, том 26, част I, стр. 12—39, 305—346, 383—385). — 325.
- ⁸⁵ Виж настоящото издание, том 13, стр. 141—143. — 326.
- ⁸⁶ J. Steuart. „*An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy*“. Vol. I, Dublin, 1770, p. 396. — 327.
- ⁸⁷ E. Daire. „*Introduction sur la doctrine des phisiocrates*“. In: „*Physiocrates. Avec une introduction et des commentaires par E. Daire*“. Première partie. Paris, 1846; H. Passy. „*Rente du Sol*“, In: „*Dictionnaire de l'économie politique*“. Tome II, Paris, 1854, p. 511. — 327.
- ⁸⁸ Виж А. Smith. „*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*“. Vol. I, London, 1776, p. 64. — 328.
- ⁸⁹ Маркс има пред вид актовете за комутация на десятъка от 1836—1860 г. (Tithe Commutation Acts), с които било отменено плащането на църковен десятък в натура и били въведени периодични парични плащания за земята. — 329.
- ⁹⁰ K. Arnd. „*Die naturgemässe Volkswirtschaft, gegenüber dem Monopoliengeiste und dem Communismus, mit einem Rückblicke auf die einschlagende Literatur*“. Hanau, 1845, S. 461—462. — 330.
- ⁹¹ [N. Linguet.] „*Théorie des lois civiles, ou Principes fondamentaux de la société*“ Tomes I—II. Londres, 1767, Виж за това и настоящото издание, том 26, част I стр. 347—352. — 332.
- ⁹² Виж J. Möser. „*Osnaabrückische Geschichte*“. Theil I, Berlin und Stettin, 1780. — 332.
- ⁹³ Виж бележка 78. — 343.
- ⁹⁴ E. Buret. „*Cours d'économie politique*“. Bruxelles, 1842; A. Tocqueville. „*L'ancien régime et la révolution*“. Paris, 1856; J. C. L. Simonde de Sismondi. „*Nouveaux principes d'économie politique, ou De la richesse dans ses rapports avec la population*“. Seconde édition, tome I, Paris, 1827. — 345.
- ⁹⁵ Th. Tooke, W. Newmarch „*A History of Prices, and of the State of the Circulation, during the nine years 1848—1856*. In two volumes; forming the fifth and

- sixth volumes of the History of Prices from 1792 to the present time*. Vol. VI, London, 1857, p. 29—30. — 349.
- ⁹⁶ Маркс има пред вид произведенията: L. Mounier. „De l'agriculture en France, d'après les documents officiels avec des remarques par M. Rubichon“, Paris, 1848; M. Rubichon. „Du mécanisme de la société en France et en Angleterre“. Nouvelle édition. Paris. 1837. — 349.
- ⁹⁷ Виж [J. Massie.], „An Essay on the Governing Causes of the Natural Rate of Interest; wherein The Sentiments of Sir William Petty and Mr. Locke, on that Head, are considered“. London, 1750, p. 23—24. — 353.
- ⁹⁸ *Черни банди* (Bandes Noires) — групи от спекуланти, които възникнали във Франция през XIX век; занимавали се с купуване на големи имения и с разпродаването им на малки парцели, тъй като търсенето и цената на малките парцели били значително по-големи, отколкото при продаването на земята на големи парцели. — 353.
- ⁹⁹ M. Rubichon. „Du mécanisme de la société en France et en Angleterre“. Nouvelle édition. Paris, 1837. — 353.
- ¹⁰⁰ Виж F. W. Newman, „Lectures on Political Economy“. London, 1851, p. 180—181. — 353.
- ¹⁰¹ Виж L. Mounie. „De l'agriculture en France, d'après les documents officiels avec des remarques par M. Rubichon“. Paris, 1846. — 353.
- ¹⁰² Виж J. Liebig. „Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physilogie“. 7. Auflage, Braunschweig, 1862. — 355.
- ¹⁰³ „*Rudis indigestaque moles*“ („нестройна и груба грамада“) — Овидий, „Метаморфози“, книга I, 7. — 357.
- ¹⁰⁴ „*Трети в съюза*“ — думи от баладата на Шилер „Поръчителство“; казва ги тиранинът Дионисий; молейки да бъде приет в съюза на двамата верни приятели. — 357.
- ¹⁰⁵ Виж настоящото издание, том 23, стр. 541—548. — 360.
- ¹⁰⁶ Виж W. Roscher. „System der Volkswirtschaft“. Band I: „Die Grundlagen der Nationalökonomie“. Dritte, vermehrte und verbesserte Auflage, Stuttgart und Augsburg, 1858. — 369.
- ¹⁰⁷ A. Smith. „An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations“. Vol I, London, 1776, p. 63. Маркс разглежда подробно възгледите на Смит за работната заплата, печалбата и поземлената рента като източници на стойността във II том на „Капиталът“ (виж настоящото издание, том 24, стр. 380—409) и в „Теории за принадлежната стойност“ (виж настоящото издание, том 26, част I, стр. 68—79). — 369.
- ¹⁰⁸ Виж настоящото издание, том 24, стр. 417—418. — 381.
- ¹⁰⁹ J. B. Say. „Traité d'économie politique“. Quatrième édition, tome II, Paris, 1819. — 384.
- ¹¹⁰ Th. Tooke. „An Inquiry into the Currency Principle“. 2nd ed., London, 1844, p. 36. — 386.

- 111 P. J. Proudhon. „Qu'est-ce que la propriété? ou Recherches sur le principe du droit et du gouvernement“. Paris, 1841, p. 201—202. — 387.
- 112 Виж А. Quetelet. „Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale“. Tomes I—II, Paris, 1835. — 405.
- 113 Маркс има пред вид очевидно произведението: „A Prize Essay on the Comparative Merits of Competition and Cooperation“. London, 1834. — 429.
- 114 Това произведение бе написано от Енгелс след излизането на III том на „Капиталът“ от К. Маркс. В писмо до Кауцки от 21 май 1895 г. Енгелс съобщава, че има намерение да напечата в списание „Neue Zeit“ допълнения към III том на „Капиталът“ под формата на две статии. Първата статия „Законът за стойността и нормата на печалбата“ била написана във връзка с шума, вдигнат от буржоазната икономическа литература около някакво мнимо „противоречие“ между I и III том на „Капиталът“. Тя била публикувана наскоро след смъртта на Енгелс в органа на германската социалдемократическа партия „Neue Zeit“. За втората статия бил съставен план-конспект от 7 точки съобразно с най-важните проблеми, които Енгелс имал намерение да разгледа в нея. Ръкописът е озаглавен „Борсата. Допълнителни бележки към III том на „Капиталът“.“
- „Die Neue Zeit“ („Ново време“) — политико-теоретическо списание на германската социалдемократия, излизало в Шутгарт от 1883 до октомври 1890 г. всеки месец и от октомври 1890 до есента на 1923 г. — всяка седмица. От 1883 г. редактор на списанието бил К. Кауцки, от октомври 1917 г. до есента на 1923 г. — Х. Кунов. През 1885—1894 г. Енгелс публикувал в списанието редица статии, постоянно помагал на редакцията на списанието със съвети и често я критикувал за допусканите в него отстъпления от марксизма. От втората половина на 90-те години след смъртта на Енгелс в списанието почнали системно да се печатат статии на ревизионистите. През Първата световна война списанието заемало централна позиция, поддържайки фактически социалшовинистите. — 433.
- 115 „Nuova Antologia di scienze, lettere ed arti“ („Нова антология на науката, литературата и изкуството“) — италианско литературно-художествено и публицистично списание с либерално направление, излизало от 1866 до 1878 г. един път месечно във Флоренция и от 1878 до 1943 г. — два пъти месечно в Рим. — 438.
- 116 *Дулкамара* — действащо лице от операта на Доницети „Любовен еликсир“; образ на мошеник и шарлатанин. — 438.
- 117 „La Rassegna“ („Преглед“) — италианско двуседмично списание с буржоазно направление, излизало от 1892 до 1895 г. в Неапол.
- „La Riforma Sociale“ („Социална реформа“) — италианско месечно списание с буржоазно-либерално направление, излиза от 1894 г. в Торина и Рим. — 441.
- 118 Хайне. Послеслов към Романсеро. — 442.
- 119 *Сганарел* — действащо лице от комедията на Молиер „Дон Жуан“, слуга на Дон Жуан; тип на ловък и страхлив нехранимайко. — 442.
- 120 Енгелс има пред вид библейската легенда за вълхвата Валаам, който бил поканен от мавританския цар Валак да произнесе проклятие срещу израильтяните. Но по внушение на бога вместо проклятие Валаам произнесъл благословия. Енгелс иронично осмива безпринципността и двуличието на Лориа. — 442.
- 121 „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik“ („Архив за социално законодателство и статистика“) — немско политико-икономическо списание, излизало под

това заглавие 4 пъти годишно от 1888 до 1903 г. в Тюбинген, по-късно в Берлин под редакцията на социалдемократа Х. Браун. — 442.

- ¹²² „*Sozialpolitisches Centralblatt*“ („Социално-политически централен вестник“) — немско седмично списание със социалреформистско направление, излизало под това заглавие в Берлин през 1892—1895 г. под редакцията на социалдемократа Х. Браун. — 443.
- ¹²³ Енгелс има пред вид писмото на К. Шмидт от 1 март 1895 г. Критически анализ на тези положения Енгелс дава и в отговора си до К. Шмидт от 12 март 1895 г. — 443.
- ¹²⁴ Става дума за откриването на Куба, Хаити и Бахамските острови, материка Северна Америка, морския път за Индия около най-южната точка на Африка и най-после на материка Южна Америка. — 452.